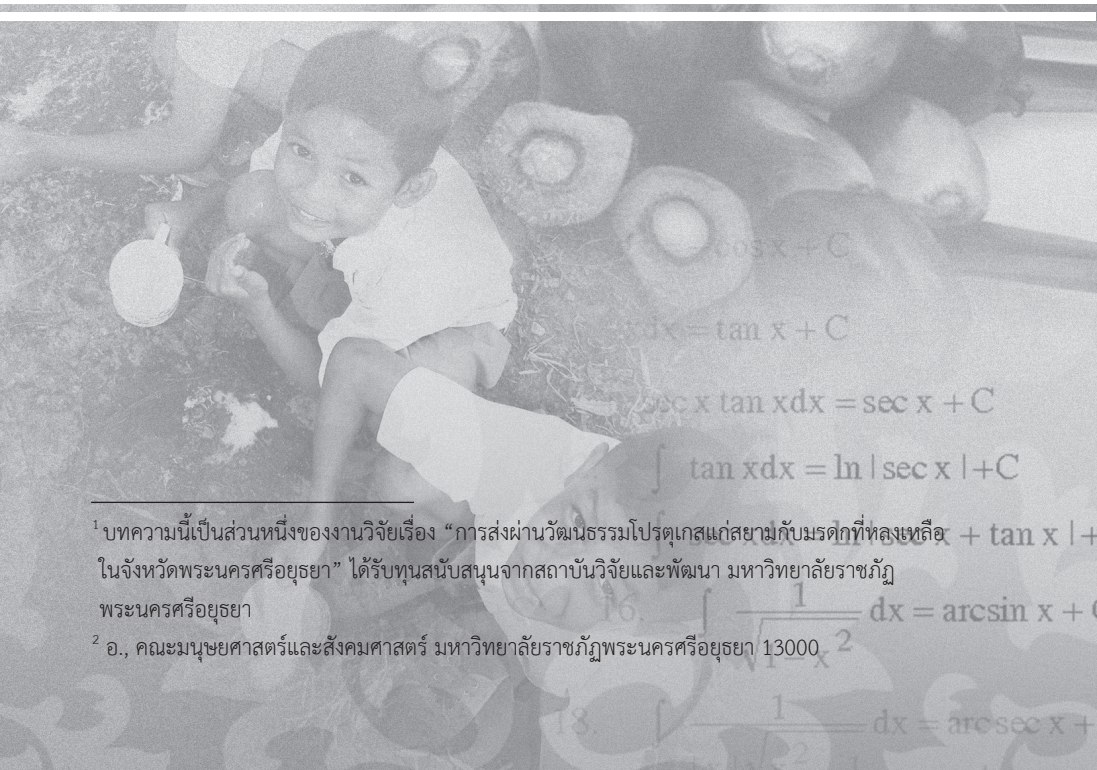

สายสัมพันธ์สยาม-โปรตุเกส : มรดกโปรตุเกสในประเทศไทย

Siam-Portugal Relationship :
Portuguese Heritage in Thailand¹

ศุภกานต์ นานรัมย์²

Supakan Nanrum²

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การส่งผ่านวัฒนธรรมโปรตุเกสแก่สยามกับมรดกที่หลงเหลืออยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

² อ., คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา 13000

บทคัดย่อ

โปรตุเกสเป็นชาวยุโรปชาติแรกที่เข้ามาในสยาม ราชสำนักทั้ง 2 อาณาจักรได้ดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างกัน ตั้งแต่ พ.ศ. 2054 การดำเนินความสัมพันธ์ดังกล่าวส่งผลให้มีการติดต่อค้าขาย การเผยแผ่ศาสนา เกิดการอพยพของชาวโปรตุเกสมาตั้งถิ่นฐานยังกรุงศรีอยุธยา ดังที่ปรากฏชุมชนของชาวโปรตุเกสในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โปรตุเกสยังส่งผ่านความรู้ เทคโนโลยี และวัฒนธรรมอันหลากหลายแก่สยาม กลายเป็นมรดกตกทอดมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ดังเช่น ความรู้ทางภูมิศาสตร์ แผนที่ เทคโนโลยีการเดินเรือ การผลิตอาวุธสงคราม วิถีชีวิตและวัฒนธรรม รวมไปถึงแรงบันดาลใจการสร้างป้อม กำแพงเมือง และสถาปัตยกรรม อันเกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมสยามจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของสยาม มรดกความทรงจำดังที่กล่าวมาในข้างต้นยังปรากฏร่องรอยอย่างชัดเจน ในรูปของโบราณสถาน ลักษณะทางสถาปัตยกรรม วิถีชีวิตและวัฒนธรรมมาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : สายสัมพันธ์ สยาม-โปรตุเกส มรดกโปรตุเกส

Abstract

Portuguese was the first western nation, which came in contact with Siam. Portuguese developed friendly relations with Siam in 1511 AD. Relations between two nations had been in contact for trade, military service and demonstrating their religion. To give opportunity of seek for fortune according to their ability, agreed to guarantee religion freedom, built the holy church and the Siamese were ready to reciprocate with an open-mind, bring about emigration of Portuguese to settle down in Ayutthaya, to be evidence at the Portugal settlement in Ayutthaya. The settlement and the intercourse between Siam and Portugal had taking place in the form of pass thought the knowledge, technology and culture. The heritage had taken place since Ayutthaya period, such as the knowledge of geography, map, marine technology, weapon production, Inspiration to build fortress and city wall, architecture, the way of life and culture. The heritage in memory above was impression in the form

of ancient remains, architecture characteristic, The way of life and culture of the present day.

Keywords : Relationship, Siam-Portugal, Portuguese Heritage

บทนำ

ย้อนกลับไปกว่า 500 ปี โปรตุเกสเป็นชาวดะวันตกชาติแรกที่เข้ามายังสยาม ความต้องการครอบครองมะละกา โดยสยามอ้างว่าเป็นหนึ่งในประเทศราชของสยาม ส่งผลให้ โปรตุเกสเริ่มตระหนักในการเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับสยาม ในขณะนั้นอุปราชโปรตุเกสประจำ เมืองกัว อินเดีย คือ อัลฟงซู ดือ อัลบูแควร์เกอ (Afonso de Albuquerque) ได้ส่ง ดูอาร์ตีอ เฟอร์นันดีซ (Duarte Fernandes) ทูตโปรตุเกสมายังสยาม ใน พ.ศ. 2054 และได้รับการ ต้อนรับอย่างสมเกียรติสร้างความพึงพอใจแก่ราชสำนักทั้งสองฝ่าย จากนั้นได้มีการกระชับ ความสัมพันธ์ทางการทูตครั้งที่ 2 โดยส่ง อันโตนิโย ดือ มिरันดา ดือ อาเซเวโด (António de Miranda de Azevedo) พร้อมคณะมายังกรุงศรีอยุธยา เพื่อแสดงเจตจำนงในการทำการ ค้ากับสยาม นับแต่นั้นระหว่างสองอาณาจักรได้มีการติดต่อค้าขาย การเผยแผ่ศาสนา เกิดการอพยพของชาวโปรตุเกสมาตั้งถิ่นฐานของฟิงพระบรมโพธิสมภารกับกษัตริย์แห่ง สยาม การดำเนินความสัมพันธ์กับโปรตุเกสส่งผลให้เกิดการส่งผ่านความรู้ วิทยาการ เทคโนโลยี และวัฒนธรรมอันหลากหลายแก่ชาวสยาม กลายเป็นมรดกที่ส่งผ่านมายังสยาม จวบจนปัจจุบัน บทความเรื่องนี้จะเป็นการต่อยอดความสัมพันธ์อันดีระหว่างโปรตุเกส-สยาม ร่วม 500 ปี

ความรู้ทางภูมิศาสตร์และแผนที่

เมื่อวาสโก เดอ กามา (Vasco da Gama) ได้รับพระบัญชาจากพระเจ้าดมานูเอลที่ 1 (Dom Manuel) กษัตริย์แห่งโปรตุเกสเดินทางจากกรุงลิสบอนเลียบฝั่งทะเลทวีปแอฟริกา ลงไปทางตอนใต้ของแหลมกู๊ดโฮป และอ้อมมาทางถึงเมืองกาลิกัต (Galicut) อินเดีย วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2041 ถือเป็นการเปิดเส้นทางการเดินเรือมายังภูมิภาคตะวันออกไกล ต่อมา ดา กามา ได้แล่นเรือต่อมายังเกาะลังกา (Lanka Island) พ.ศ. 2048 จากนั้นโปรตุเกส

ได้ตั้งสถานีการค้าแห่งแรกของเอเชียที่เมืองโคชิน (Co-Chin) อินเดียภาคตะวันตกเฉียงใต้ เมื่อ พ.ศ. 2051 โปรตุเกสมีนโยบายในการขยายอิทธิพลทางการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อแล่นเรือผ่านมะละกา (Malacca) ได้สังเกตว่า มะละกาเป็นเมืองที่เหมาะสมสำหรับสร้างป้อมปราการ และเป็นสถานีการค้าของโปรตุเกสในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โปรตุเกสสามารถยึดครองมะละกาได้ ใน พ.ศ. 2054 ปีเดียวกันนี้เองได้ดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตกับสยาม และส่งแอนโตนิโอ อับเบรอ (Antonio Abro) ไปสำรวจหมู่เกาะโมลุกกะ (Moluccas) โปรตุเกสยังดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนและญี่ปุ่น กลายเป็นมหาอำนาจตะวันตกที่เข้ามาบุกเบิกทางการค้า การเผยแผ่ศาสนา ในภูมิภาคตะวันออก

โปรตุเกสยังเป็นชาติที่ให้ความสำคัญกับการจดบันทึก การเดินทางไปยังดินแดนต่าง ๆ ทำให้มีการบันทึกเรื่องราวของดินแดนที่ค้นพบ ทั้งเรื่องของสภาพการเดินทาง ภูมิศาสตร์ เหตุการณ์สำคัญในดินแดนที่โปรตุเกสไปสัมพันธ์ด้วย และประวัติศาสตร์ เช่นเดียวกับเรื่องราวที่โปรตุเกสบันทึกเกี่ยวกับสยาม

กล่าวได้ว่า ซูมา โอเรียนตัล (A Suma Oriental) หรือ บันทึกภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้เมื่ ปีริช (Tomé Pires) เขียนขึ้นราว พ.ศ. 2055-2058 เป็นหนึ่งในเอกสารสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์สยาม ปีริช เกิดระหว่าง พ.ศ. 2011-2113 ที่เมืองลิสบอน ประเทศโปรตุเกส ราว พ.ศ. 2023 เขาได้ทำงานในราชสำนักภายใต้การอุปถัมภ์ของเจ้าชายดงมานูเอล อัลฟงซู (Dom Afonso) จากนั้นได้เดินทางไปปฏิบัติภารกิจพร้อมกับกองทัพเรือโปรตุเกสในอินเดีย ใน พ.ศ. 2054 เมื่ออุปราชโปรตุเกสประจำเมืองกัว อัลฟงซู คือ อัลบูแควร์เกอ (Afonso de Albuquerque) ยึดมะละกาได้ ปีริช ได้ประจำอยู่ที่มะละการะยะเวลาหนึ่ง เขามีหน้าที่เรียบเรียงบันทึกการค้าและการขายสินค้าของบริษัท ต่อมา พ.ศ. 2056 รุย คือ บริตู (Rui de Brito) ส่งตัวเขาไปยังชวาเพื่อติดต่อธุรกิจและสำรวจแหล่งเครื่องเทศ จากนั้นได้เดินทางระหว่างจีนกับอินเดียหลายครั้งในฐานะผู้ชำนาญการในการค้า จนกระทั่งเสียชีวิตในจีน พ.ศ. 2083 [1]

A Suma Oriental ได้กล่าวถึงสภาพภูมิศาสตร์ของสยาม ความว่า

“สยามมีเมืองท่าอยู่ 3 แห่งด้วยกัน ทางด้านเมืองพะโค ส่วนทางด้านปะทังและจัมปาศิมีหลายแห่ง และมีเมืองท่าเล็ก ๆ อีก เมืองท่าทั้งหมดนี้ขึ้นต่อราชอาณาจักรสยามซึ่งเป็นดินแดนกว้างใหญ่ไพศาลอุดมสมบูรณ์ มีพลเมืองและเมืองต่าง ๆ มากมาย ... ดินแดนของมะละกาที่เรียกได้ว่าเป็นดินแดนของสยาม ...

เมืองที่อยู่ใกล้ที่สุดกับพะโคไปทางเกาะตะมะ คือ เมืองตะนาวศรี ถัดจากนั้นคือเมืองจันทน์ (ภูเก็ต) ตรัง และไทรบุรี เมืองนี้เป็นเมืองท่าชายทะเลแห่งหนึ่งของอาณาจักรไทรบุรี ซึ่งเป็นเมืองประเทศราชด้วยระยะทางจากไทรบุรีไปยังมะละกานั้นเป็นเมืองติดกันทั้งสิ้น เช่นเดียวกับที่กล่าวไว้เรื่องอาณาจักรและบริเวณใกล้เคียงมะละกา

เริ่มจากปะหัง ไปทางตรังกานู กลันตัน สาย (สายบุรี) ปัตตานี นครศรีธรรมราช มาร์ตารา กาลนาสี บามบา (บางสะพาน?) โคดิโนโอ เพชรบุรี ปราณบุรี เหล่านี้ล้วนเป็นเมืองท่าซึ่งเป็นของผู้ครอบครองเมืองต่าง ๆ ของสยาม แต่ละคนมีเรือสำเภาค้าขาย สำเภาเหล่านี้ไม่ได้เป็นของพระเจ้าแผ่นดินสยาม หากแต่เป็นของพ่อค้าและบรรดาผู้ครองเมืองเหล่านี้ก็มีแม่น้ำอยู่ชยา (แม่น้ำเจ้าพระยา) ซึ่งเป็นเส้นทางที่จะนำไปสู่เมืองหลวง แม่น้ำนี้มีเรือใหญ่น้อยขึ้นล่อง เป็นแม่น้ำกว้างใหญ่และสวยงาม ...” [1]

จากความในเอกสารทำให้ทราบได้ว่า ราชอาณาจักรสยามนั้นกว้างใหญ่ไปทางด้านทิศตะวันตกจรดดินแดนพะโค ด้านใต้จรดคาบสมุทรมลายูที่เมืองมะละกา เอกสารดังกล่าวยังทำให้ทราบถึงเมืองต่าง ๆ ที่อยู่บริเวณคาบสมุทร ถึงแม้ว่าบางเมืองจะไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นเมืองใด แต่ถือเป็นเอกสารของปรีชาที่มีความสำคัญต่อการศึกษาสภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์สยาม ในเอกสารยังกล่าวด้วยว่า สยามมีการปลูกข้าวอย่างเหลือเฟือ มีเกลือปลาแห้ง ออรากัวส์ (หมาก?) ผักต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก และยังมีสินค้า เช่น ครั่ง กายานไม้ฝาง ตะกั่ว ดีบุก เงิน ทอง งาช้าง และไม้จันทน์ [1] เหล่านี้สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ของสยามได้เป็นอย่างดี

เอกสารโปรตุเกสที่มีความสำคัญอีกฉบับ คือ เอกสารของดูอาร์เตอ บาร์โบซ่า (Duarte Barbosa) เรื่อง Livro do que viu e ouviu no Oriente เผยแพร่ครั้งแรก พ.ศ. 2106 บาร์โบซ่าเป็นนักเดินทางชาวโปรตุเกสที่ได้เดินทางมายังภูมิภาคตะวันออกพร้อมกับกองเรือของโจอาว ดือ โนวา (João de Nova) ขณะที่เขาอายุเพียง 20 ปี บาร์โบซ่า เกิดราว พ.ศ. 2023 ในตระกูลขุนนาง เขาได้ศึกษาภาษาพื้นเมือง เรียนรู้วิถีชีวิตของชาวตะวันออก หลังจากที่ได้เดินทางกลับโปรตุเกส พ.ศ. 2049 ได้รับแต่งตั้งเป็นเสมียนบริษัทการค้าประจำเมือง Cananor และไปประจำที่ Cochim และ Calicut อีกหลายครั้งจนกลับไปประจำการที่โปรตุเกส พ.ศ. 2060 บาร์โบซ่าเดินทางไปยังฟิลิปปินส์พร้อมกับกองเรือสเปนของ เฟร์นันดา ดือ มากาแญส (Fernão de Magalhães) และเสียชีวิตที่เกาะ Zébu เมื่อ พ.ศ. 2064 [1]

เอกสารของปรีซ์และบาร์โบได้สร้างความเข้าใจเรื่องอาณาเขตและยังอธิบายถึงความอุดมสมบูรณ์ของสยาม เนื่องจากทั้งสองท่านได้ทำงานกับบริษัทการค้าของโปรตุเกส การเดินทางมายังภูมิภาคตะวันออกเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากแรงผลักดันของยุโรปหลังจากโลกเข้าสู่ยุคใหม่ ชาวตะวันตกพยายามแสวงหาเส้นทางเดินเรือ ทำลายแนวคิดจากศาสนจักรนำไปสู่แนวคิดเรื่องรัฐชาติเพื่อแสวงหาความมั่งคั่งทางการค้าแก่รัฐ การจัดบันทึกระหว่างการเดินทางถืออาจส่งผลให้มีความเข้าใจสภาพภูมิศาสตร์ สภาพธรรมชาติ สินค้า สังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชนที่พบเจอ นำไปสู่การสร้างความมั่นใจแก่ราชสำนักโปรตุเกสในการตัดสินใจทำการค้า การลงทุนกับอาณาจักรต่าง ๆ ในภูมิภาคตะวันออก

นอกจากนี้ ในการดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสยามกับโปรตุเกสยังมีจดหมายและบันทึกคำสั่งของโปรตุเกสที่กล่าวถึงสยามเป็นเอกสารลำดับต้น ๆ ของชาวต่างชาติที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับสยาม ในที่นี้จะขอกล่าวเพียงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิศาสตร์ของสยาม คือ

1. เอกสารจดหมายของรุย ดือ อาเรอาลู (Rui de Araújo) ถึง อัลฟงซู ดือ อัลบูแกร์เกอ (Afonso de Albuquerque) ลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2053 เขียนที่มะละกา คือ อาเรอาลูเขียนรายงานไปยัง ดือ อัลบูแกร์เกอ เมื่อครั้งที่เขาถูกจับเป็นตัวประกันที่มะละกา เพื่อรายงานถึงความเป็นไปได้ในการทำการค้าและการตัดสินใจหากโปรตุเกสต้องทำสงครามกับสุลต่านมะละกา เอกสารโปรตุเกสฉบับถือเป็นเอกสารที่กล่าวถึงสยามฉบับแรก ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2435 ความที่กล่าวถึงสยามมีดังนี้

2. คำสั่งของ อัลฟงซู ดือ อัลบูแกร์เกอ (Afonso de Albuquerque) ถึงอันโตนิโย มिरันดา ดือ อาเซเวดู (António Miranda de Azevedo) ที่จะเดินทางไปสยาม พ.ศ. 2055 คือ อาเซเวดู ผู้นำคณะทูตโปรตุเกสชุดที่ 2 ไปยังราชสำนักสยาม

เอกสาร 2 ฉบับในช่วงต้นกล่าวถึงสภาพภูมิศาสตร์บริเวณคาบสมุทรของสยามเป็นสำคัญ ยังมีเอกสารสำคัญที่กล่าวถึงสยามอีกฉบับ คือ Peregrinagam หรือ บันทึกการเดินทางของเมนเดส ปินโต เฟอร์เนา เมนเดส ปินโต (Fernão Mendes Pinto) นักผจญภัยชาวโปรตุเกส เกิดราว พ.ศ. 2053 ได้เดินทางมายังภูมิภาคตะวันออก ตั้งแต่ พ.ศ. 2080 ร่วมกับนักผจญภัยคนอื่น ๆ มายังแอฟริกา ตะวันออกกลาง เอเชียตอนใต้ พม่า สยาม จีน และญี่ปุ่น เขาเดินทางกลับโปรตุเกส พ.ศ. 2101 และถึงแก่กรรม พ.ศ. 2126 [2]

เอกสารที่ยกตัวอย่างในข้างต้น ได้ระบุเมืองที่มีความเกี่ยวข้องกับสยาม ไม่ว่าจะเป็นปัตตานี เมืองท่าค้าขายสำคัญในสมัยนั้น เมืองที่อยู่บริเวณคาบสมุทร ได้แก่ เมืองถลางหรือภูเก็ตในปัจจุบัน เมืองตะนาวศรี ปัจจุบันอยู่ในอาณาเขตของประเทศพม่า เมืองกยบุรี

นครศรีธรรมราช จันทบุรี เป็นต้น ส่วนเมืองที่อยู่ทางตอนบนของสยาม เช่น เมืองเชียงใหม่ ที่สมเด็จพระชัยราชาธิราชเสด็จยกทัพไปปราบ และยังระบุเมืองที่มีความสำคัญในสมัยนั้นอีก 2 เมือง คือ เมืองกำแพงเพชร และพิษณุโลก อาณาจักรสยามเป็นอาณาจักรที่มีความอุดมสมบูรณ์ ประกอบด้วยแร่ธาตุ ทรัพยากรป่าไม้อันอุดม และกลายเป็นสินค้าสำคัญของสยามด้วย

สำหรับแผนที่สยามนั้น โปรตุเกสถือเป็นชาวตะวันตกที่ให้ความสำคัญกับการเขียนแผนที่เพื่อระบุชื่อและตำแหน่งของเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในที่นี้ขอกล่าวถึงแผนที่โลก “คันติโน” โดยนักทำแผนที่นิรนามชาวโปรตุเกส พ.ศ. 2045 (The Cantino Planisphere) ตรงกับสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แผนที่โลกฉบับนี้เป็นแผนที่ตัวเขียนไม่มีชื่อ แต่นิยมเรียกว่า “แผนที่โลกคันติโน” ตามชื่อของอัลแบร์โต คันติโน (Alberto Cantino) ทูตชาวอิตาลี ผู้ว่าจ้างนักเขียนแผนที่นิรนามชาวโปรตุเกส ให้ลักลอบเขียนแผนที่โลกฉบับนี้ขึ้น เนื่องจากในขณะนั้นเส้นทางเดินเรือมายังภูมิภาคตะวันออกเฉียงถือเป็นความลับ ทำให้มีการลักลอบเขียนแผนที่จากบรรดาคู่แข่งทางการค้าของโปรตุเกส แผนที่โลกคันติโนได้แสดงถึงผลการสำรวจเส้นทางการค้าเครื่องเทศ แหล่งผลิตสินค้าของป่า ภูมิภาค และที่ตั้งของเมืองต่าง ๆ ซึ่งเก็บรักษาไว้ที่อาคารอินเดีย (Casa da India) กรุงลิสบอน เดิมแผนที่แยกเป็นสามส่วน ต่อมาประกอบเข้าด้วยกัน มีขนาดความสูง 1,020 มม. ความกว้าง 2,150 มม. คันติโน ส่งมอบแผนที่โลกนี้แก่ แอร์โคเล เดส์เต ดยุกแห่งเฟร์ราระ (Ercole d' Este, the Duke of Ferrara) พ.ศ. 2045 ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดเอสเต็นเซ่น (Biblioteca Estense) เมืองโมดน่า (Modena) ประเทศอิตาลี [3]

ที่มา: ประมวลแผนที่ ประวัติศาสตร์-ภูมิศาสตร์-การเมืองกับลัทธิอาณานิคมในอาเซียน-อุษาคเนย์ [3]

ภาพที่ 1 The Cantino Planisphere

ชาวโปรตุเกสยังทำแผนโลกอื่น ๆ อีกหลายแผ่น แผ่นที่ “สยาม” ในแผนที่ยุโรป ยกตัวอย่างเช่น [4]

1. แผนที่สำรวจชายฝั่งเกาะสุมาตราตอนบนและคาบสมุทรมลายู เขียนราว พ.ศ. 2056 โดยฟรานซิสโก โรดริเกวซ (Francisco Rodrigues) นักเขียนแผนที่และคนนำร่อง ชาวโปรตุเกส ในแผนที่ปรากฏคำว่า Amsian หรือ สยาม ถือเป็นครั้งแรกที่ปรากฏนามเมือง สยาม ในแผนที่ตะวันตก

2. แผนที่โลกโดยดิเอโก ริเบย์โร (Diogo Ribeiro) เขียนใน พ.ศ. 2072 ปรากฏคำว่า อันเซียน (Ansian) ในแผนที่โลก ซึ่งใกล้เคียงกับคำว่า Sian หรือ Siam นั่นก็คือ สยาม

3. แผนที่นิรนามชาวโปรตุเกส เขียนเมื่อ พ.ศ. 2103 ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ซึ่งปรากฏในหนังสือรวมแผนที่ Livro de Marinharia de João de Lisboa ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่หอจดหมายเหตุ Arquivo de João de Lisbon กรุงลิสบอน ประเทศโปรตุเกส

4. แผนที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของเซบาสติเยา โลเปซ (Sebastião Lopez) นักเขียนแผนที่ชาวโปรตุเกส เขียนใน พ.ศ. 2108 ส่วนหนึ่งของแผนที่แสดงถึงกรุงศรีอยุธยา ในจินตนาการของชาวยุโรป [4]

5. แผนที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของเฟอร์เนา วาซ ดูราโด (Fernão Vaz Dourado) หรือที่เรียกว่า แผนที่ “บูรพาทิศจากอินเดียถึงญี่ปุ่น” ใน พ.ศ. 2119 เป็นหนึ่งในชุดแผนที่ ตัวเขียนจำนวน 20 แผ่น เขียนขึ้นหลังเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2112 แก่หงสาวดี

6. แผนที่ลับของโปรตุเกสที่เขียนโดยบาร์โทโลเมล ลาสโซ (Bartolomeo Lasso) พ.ศ. 2133 โดยนักเขียนแผนที่ชาวฮอลันดา เพทรู พลาญคิอุส (Petrus Plancius) รู้จักกันในนามแผนที่ Insulae Moluccae (แผนที่หมู่เกาะโมลุกกะ) พิมพ์ครั้งแรก ใน พ.ศ. 2138 สมัยสมเด็จพระนเรศวร [3]

7. แผนที่เอเชียของโจเซ ดา กอสตา มිරันดา (José da Costa Miranda) นักเขียนแผนที่ชาวโปรตุเกส เขียนใน พ.ศ. 2224 ปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์ อธิบายสภาพภูมิศาสตร์เอเชีย เมืองสำคัญในเอเชีย และ Siam [4]

การที่สยามปรากฏในแผนที่โปรตุเกส ตั้งแต่ พ.ศ. 2045 สะท้อนว่า สยามเป็นเมืองท่าค้าขายที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชีย ความสำคัญของแผนที่โปรตุเกส นอกจากจะเป็นเครื่องนำทางในการเดินทางมายังภูมิภาคตะวันออกแล้ว ยังถือเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ สภาพภูมิศาสตร์ ที่ตั้ง และทรัพยากรในภูมิภาคนี้ด้วย แม้ว่าในสมัยต่อมาบทบาทของโปรตุเกสในฐานะผู้นำลัทธิพาณิชย์นิยมจะหมดลงพร้อมกับการผนวก

รวมกับสเปน ใน พ.ศ. 2123 อย่างไรก็ตาม โปรตุเกสได้มอบมรดกที่มีคุณค่าสำคัญต่อการศึกษาศาพภูมิศาสตร์ที่เอกสารของสยามไม่ได้ให้รายละเอียดมากนัก

เทคโนโลยีการเดินเรือและการผลิตอาวุธสงคราม

โปรตุเกสเป็นผู้นำของการพัฒนาการเดินเรือในภูมิภาคตะวันตก เนื่องจากปัจจัยแวดล้อมสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาเทคโนโลยีการเดินเรือ การที่โปรตุเกสตั้งอยู่บนคาบสมุทรไอบีเรียมีลักษณะเป็นแหลมยื่นลงไปทางทะเลอันเป็นส่วนหนึ่งของมหาสมุทรแอตแลนติก สามารถแล่นเรือข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกไปยังทวีปอเมริกา หรือ แล่นเรือเลียบฝั่งสมุทรมาทางด้านใต้ของทวีปแอฟริกาอ้อมแหลมกูดโฮป (Cape of Good Hope) มายังตะวันออกไกลได้

แรงผลักดันสำคัญที่ส่งผลให้โปรตุเกสกลายเป็นผู้นำแห่งลัทธิพาณิชย์นิยมของยุโรป และยังกลายเป็นผู้นำของการเดินเรือมี 3 ปัจจัย คือ God (เส้นทางของพระเจ้า) Gold (ความร่ำรวยจากการค้าเครื่องเทศ) และ Glory (เกียรติภูมิแห่งกษัตริย์และรัฐ) โปรตุเกสต้องการผลประโยชน์ทางการค้าเครื่องเทศโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลางในตะวันออกกลาง นั่นคือพวกแขกมัวร์ ในขณะเดียวกันต้องการเอาชนะคู่แข่งสำคัญ คือ สเปน จนนำไปสู่การพัฒนาเทคโนโลยีการเดินเรือเพื่อค้นหาเส้นทางการค้าในภูมิภาคตะวันออกโดยปราศจากคู่แข่ง

การสำรวจทางทะเลของโปรตุเกสภายใต้การสนับสนุนของอัลฟงซูที่ 4 (King Afonso IV) แห่งโปรตุเกส เริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1884 พระองค์ได้ส่งเรือสำรวจ 3 ลำ มาয়งหมู่เกาะคานารี (Canary Island) ชายฝั่งทวีปแอฟริกา ถือเป็นการสำรวจชายทะเลครั้งแรกของยุโรป ต่อจากนั้นโปรตุเกสได้พัฒนาการเดินเรือและแสวงหาเส้นทางการค้าทางทะเลอย่างจริงจัง ดังบทบาทของเจ้าชายเฮนรี (Infante Dom Henrique) หรือ เฮนรี นาวีกราซ (Henry the Navigator) ได้ส่งเรือสำรวจ ตั้งแต่ พ.ศ. 1964 จนกระทั่งพระองค์สวรรคต ใน พ.ศ. 2003 บาร์โทเลมิว ไดแอซ (Bartholomeu Dias) สามารถแล่นเรืออ้อมแหลมกูดโฮป (Cape of Good Hope) ได้ใน พ.ศ. 2031 โปรตุเกสได้ส่งสมประสงค์การณ์การเดินเรือ การต่อเรือ เส้นทางเดินเรือ การเขียนแผนที่ และการใช้เข็มทิศ จนประสบความสำเร็จเมื่อวาสโก ดา กามา (Vasco da Gama) แล่นเรืออ้อมแหลมกูดโฮปมายังมาลาบาร์ (Malabar) ชายฝั่งตะวันตกเฉียงใต้ของอินเดีย ใน พ.ศ. 2041 และได้ที่มั่นทางการค้าที่เมืองกัว (Goa) ใน พ.ศ. 2053 โปรตุเกสได้สร้างโรงเก็บสินค้าถาวรที่เรียกว่า Feitoria และสร้างป้อม Fortaleza ปีต่อมาโปรตุเกสได้เดินทางมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยึดมะละกาเป็นสถานการค้าและสร้าง

เมืองป้อม โปรตุเกสยังสำรวจหมู่เกาะเครื่องเทศหรือหมู่เกาะโมลุกกะ จากนั้นเดินทางไปยังเมืองจีน พ.ศ. 2057 และ ญี่ปุ่น พ.ศ. 2086

ในระยะแรกของการพัฒนาการเดินทางเรือของโปรตุเกส เรือที่ใช้ในการสำรวจแอฟริกา มีลักษณะเป็นเรือโบราณ มีเสาคู่เพียง 2 เสาทำจากซุงขนาดปานกลาง ใบรูปสามเหลี่ยม 2 ใบ มัดด้วยเชือกเข้ากับกระโถงเรือ เรียกว่า เรือคาราเวล (Caravelle) เรือใบขนาดเล็กที่กินน้ำลึกประมาณ 11 ฟุต เป็นเรือที่มีความเหมาะกับการเลาะเลียบชายฝั่งทวีป หรือแล่นเข้าสู่แม่น้ำในทวีปแอฟริกา เพื่อบรรทุกสินค้าจากภาคพื้นทวีป เช่น ทองคำ พริกท้องถิ่น และ ทาสมายังยุโรป ต่อมามีการพัฒนาเรือสำรวจชนิดใหม่ที่ใหญ่กว่าเรือคาราเวล มีสมรรถภาพที่มากกว่า และห้องเก็บสินค้าที่ใหญ่ขึ้น ที่เรียกว่า “เรือคาร์แรค (Carrack)” [5] ความนิยมในเรือคาร์แรคส่งผลให้เรือคาราเวลหมดความนิยมและล้าสมัย ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 20 โปรตุเกสได้พัฒนาเรือเดินสมุทรขนาดใหญ่ ที่เรียกว่า “เรือเนา (Nao)” สามารถบรรทุกสินค้าขนาดใหญ่ของกองเรือที่เดินทางจากเมืองกัวไปยังกรุงลิสบอน ราวประมาณ 400 ตัน และ ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ราวประมาณ 1,000 ตัน [6] เมื่อเปรียบเทียบกับเรือเรือที่ใช้ในการบรรทุกสินค้าของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขณะนั้น ราวประมาณ 400-500 ตัน ส่วนในหมู่เกาะอินเดียตะวันออกเต็มไปด้วยเรือบรรทุกสินค้าขนาดเล็กไม่เกิน 40 ตัน

สำหรับเรือที่ใช้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากการบรรยายลักษณะเรือโดยชาวยุโรป ชื่อ ลูโดวิโก วาร์เทมา อธิบายว่า ที่เปดิร์ (สุมาตราทางตอนเหนือ) และที่ตะนาวศรี (เมืองท่าของสยาม) ประมาณ พ.ศ. 2047 ได้ต่อเรือขนาดใหญ่ที่เรียกว่า “กิอุนซี (giuchi)” มีเสากระโดงเรือ 3 ต้น และมีส่วนแหลมที่หัวเรือและท้ายเรือ มีหางเสือคู่ ช่วงครึ่งศตวรรษต่อมาชาวยุโรปได้ยกย่องขนาด กำลังเรือ และมีมือช่างในการต่อเรือที่มีความน่าพิศวงที่สร้างสามารถสร้างเรือได้โดยไม่ใช้ตะปู เพียงแต่ใช้เครื่องมือพื้น ๆ ผึง ถากไม้ ส่วน โดยเฉพาะลัทธิฐานที่ใต้จากการขุดค้นพบซากเรือบริเวณอ่าวไทย หมู่เกาะรีอา (Riau) ชายฝั่งทะเลทางตอนใต้ของจีนและชายฝั่งทะเลตะวันตกของเกาหลี เรือที่ขุดค้นพบส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับการค้าที่เดินทางไปค้าขายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่างกลางพุทธศตวรรษที่ 17-กลางพุทธศตวรรษที่ 21 แสดงให้เห็นถึงรูปแบบที่เหมือนกัน คือ ทุกลำมีกระดูกงู ส่วนใหญ่เป็นแผ่นกระดานยึดด้วยเดือย ลักษณะเรือที่พบเป็นรูปแบบเรือลูกผสมแบบทะเลจีนใต้ อันรวมองค์ประกอบประเพณีจีน [6] ซึ่งกล่าวได้ว่าชาวจีนมีบทบาทสำคัญทางการค้าในภูมิภาคนี้มานานแล้ว เมื่อราชวงศ์หมิงได้สถาปนา พ.ศ. 1911 มีการประกาศห้ามให้เอกชนทำการค้ากับต่างประเทศ ส่งผลให้ชาวจีนจำนวนมากตกค้างอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สร้งชุมชนทม่ความเข้มแ่งและสนับสนุนการค้ของเมองท่าต่าง ๆ บริเวณน้ ชุมชนชาวจัน ได้สร้งกองเรื่อพานขัชน เช่น ปาเลมบ้ง มะละกา บัตตานี และอยุธยา สอดรบกับจำนวน ไม้คุณภาพทม่มากในภาคพื้นทวเือเซยตะวันออกเืองได้และยังมีช่างฝีมือทม่สามารถผลต เรื่อได้อย่างม่คุณภาพ

ขัชนะของโปรตุเกสในการควบคุมเส้นทางการค้เกดขัชได้จากการพัฒนาเทคโนโลยี ในการนำป็นใหญ่มาตดเรื่อ หรือท่รู้จักกันในนาม “เรื่อป็น” ช่วยให้การบทางทะเลม่ ประสทภาพมากขัช โปรตุเกสได้เป็นชาติแรกท่นำป็นมาตดกับล้เรื่อเพือป้องกันโจรสลัด และขยายอทพธลทางการค้ทางทะเล ป็นใหญ่ขณะน้น หน้กราว 2 ตัน ปากกระบอกกว้าง 4 นิ้วคร้ง ถ้ายิงตรงจะย้งได้ไกลระยะทาง 460 หลา หรือถ้ายกสูงขัช 10 องศา จะย้งได้ไกล ถ้ง 2,650 หลา เรื่อทม่เสากระโดงและแคมเรือกว้างกว่าเรื่อแบบเก่าพร้อมอาวุธรบล้เรื่อ มาแทนท่เรื่อโบราณท่เคยใช้ในยุโรปทม่เพยงใบพายและพายซ้งเหมาะกับการเพียบท่าเข้า ต่อสู้กับศัตรู [7] การพัฒนาความสามารถทางการรบโดยตดอาวุธในล้เรื่อทาให้โปรตุเกส ประสบความสำเร็จในการยัดครองมะละกา และย้งกลายเป็นต้นแบบในการใช้เรื่อป็นใน ภูมิภาคน้ รวมไปถ้งสยามด้วย

การใช้เรื่อในสยามน้นเป็นท่นิยม เห็นท่วไปตามแม่น้ำ ถือเป็นพาหนะท่เหมาะสม สำหรับการเดินทาง ใช้งานกันมาก เรื่อล้ยาวและแคบท่าจากซุงท่อนเดยว ด้วยเหตุนี้ช่าง ทาเรื่อจ้งต้องมีฝีมือในการใช้ส่วเจาะตามความยาว แล้วถากด้วยเรื่อมือเหล็ก แล้วนำขัช แควนย่างไฟและค้อย ๆ เบ็กให้กว้างท่สุด เทาท่จะทาได้โดยม่ให้เนื้อไม้แตก ทาให้เรื่อม่ ราคาแพง เรื่อที่ใช้ฝีพายราว 50 ถ้ง 60 คน ซ้อขายกันด้วยราคาล้ละ 5 ถ้ง 6 สัวร ส่วนเรื่อ ที่ใช้เดินทางไกล มีขนาดใหญ่พอท่สมาชิกในครอบครัวจะลงไปอยู่ได้ท้งหมดเสมือนเรื่อ น [18] ด้วยทักะการสร้างเรื่อทม่คุณภาพและทรพयरปาไม้ทม่มากทาให้กรุงศรีอยุธยาได้รับ การว่าจ้างให้ม่การต่อเรื่อและนำสินค้าลงล้เรื่อไปยังเมองจัน เรื่อท่ใช้ในสยามได้สะท้อน ต้นทุนทางธรรมชาติ การปรับตัวให้เข้ากับสภาพภูมิศาสตร์ท่เติมไปด้วยแม่น้ำ คูคลอง สยาม จ้งได้รับการขนานนามว่า “ชะฮร์ เนาว์ – Shahr Nāv – แปลว่า เมองท่เติมไปด้วยเรื่อ และมีคลองมาก” [19] นามดังกล้วปรากฏในเอกสารสำเภากษัตรียสุลัยมาน กล้วถ้ง คณะราชทูตของกษัตรียสุลัยมานแห่งราชวงศ์เศาพะวียะฮ์ (พ.ศ. 2209-2237) แห่งเปอร์เซย เดินทางเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับสยามในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

สำหรับการรบกองทัพสยาม กองทัพบกจะประกอบด้วยช้าง และกองทหารราบเดิน ด้วยเท้าเปล่า ถืออาวุธเลว ๆ อันเป็นลักษณะเฉพาะของกองทัพสยาม การท่โปรตุเกสครอบครอง

เส้นทางเดินเรือมายังภูมิภาคตะวันออกได้นั้นเพราะโปรตุเกสเป็นชาวตะวันตกชาติแรกที่นำปืนใหญ่ติดเรือช่วยให้รบทางเรือมีประสิทธิภาพ การพัฒนาเรือเดินสมุทรที่สามารถนำปืนน้ำหนักมาก มีเสากระโดงเรือพร้อมอาวุธรอบลำเรือ ทำให้โปรตุเกสมีศักยภาพในรบทางทะเล การติดต่อกับโปรตุเกสทำให้สยามได้นำเอาเทคนิคการใช้เรือปืนมาใช้กับสยามเพื่อเพิ่มศักยภาพในการรบ แต่ดูเหมือนว่าชาวตะวันตกเห็นว่าการรบทางทะเลของสยามอ่อนแอเสียยิ่งกว่าทางบกเสียอีก กรุงสยามมีเรือกำปั่นขนาดย่อม ๆ อยู่เพียง 5 หรือ 6 ลำเท่านั้น ส่วนใหญ่ใช้บรรทุกสินค้า บ้างก็ติดอาวุธเพื่อใช้สู้รบกับเรือรบของอาณาจักรใกล้เคียง แต่นายเรือและลูกเรือที่กษัตริย์อยุธยามอบให้นำเรือไปนั้น ล้วนเป็นชาวต่างชาติ ระยะเวลาหลังทรงเลือกเอาชาวอังกฤษหรือโปรตุเกส จากนั้นทรงใช้ชาวฝรั่งเศส การทำสงครามทางทะเลเป็นแต่เพียงการแกล้งเตลิดอาณาจักรที่คอยบงการการค้าเท่านั้น กษัตริย์ยังมีเรือกาแลร์ (เรือโบราณใช้ทั้งใบและแจว) เรือเหล่านี้ใช้แล่นตามชายทะเลในอ่าวสยามเท่านั้น นอกเหนือจากนำปืนไปติดไว้ที่ลำเรือแล้ว ยังนำปืนไฟไปบรรทุกบนหลังช้าง ขนาดยาว 3 ฟุต ใช้กระสุนหนักราวลูกกละ 1 ปอนด์ [8] และฝึกให้ช้างคุ้นกับการยิงปืนไฟบนหลังเพื่อไม่ให้ช้างตื่นตกใจเมื่อได้ยินเสียงปืน การนำปืนใหญ่ไปใช้ในการรบยังบรรทุกบนระแทะลากด้วยกระบือหรือโคอีกด้วย

การผลิตอาวุธปืน ก่อนที่โปรตุเกสจะเข้ามาสยามนั้น สยามได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตอาวุธปืนจากจีน โดยเริ่มจากการจุดประทัดในพิธีกรรมแต่่า พัฒนามาสู่หอกชนิดขว้างเปลวเพลิงมาเป็นระเบิด จรวด ปืนกระบอกและปืนใหญ่ [9] ความรู้เหล่านี้ถูกส่งผ่านโดยพวกมองโกลไปยังอินเดีย โลกอิสลาม และยุโรป ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 20 ถัดจากนั้นอีก 1 ศตวรรษ ชาวยุโรปได้ปรับปรุงปืนใหญ่ชนิดหล่อด้วยเหล็กที่ได้มาตรฐานและผลิตได้คราวละมาก ๆ เมื่อโปรตุเกสเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการสั่งซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ และโปรตุเกสยังมีบทบาทในหล่อปืนใหญ่ในพะโคและอยุธยา ในกรุงศรีอยุธยามีการสร้างโรงหล่อปืนเป็นพวกแรกโดยชาวจีน ต่อมาโปรตุเกสได้กลายเป็นช่างหล่อปืนใหญ่ ปัจจุบันมีเนินดินอยู่เนินหนึ่งเรียกว่า “โคกเหล็ก” จากการขุดค้นของชาวบ้านพบเศษเหล็กเพื่อหล่อโลหะทำอาวุธเป็นจำนวนมาก บริเวณที่เป็นที่ตั้งหมู่บ้านโปรตุเกสชาวบ้านเรียกว่า “บ้านดิน” ในที่นี้มาจากคำว่า “ดินปืน” แหล่งผลิตดินปืนและอาวุธปืนในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ชาวโปรตุเกสที่เข้ามาตั้งรกรากในกรุงศรีอยุธยา ได้ใช้ทักษะที่มีแต่เดิมในการประกอบอาชีพที่สนับสนุนราชสำนักสยามนั้น เป็นกลุ่มที่เดินทางเข้ามาเพื่อแสวงหาโชคผลาญ หลบลี้

ความร่นแค้นจากยุโรปอันเป็นช่วงปลายสมัยกลางที่สามัญชนประสบความยากไร้ จนต้องออกมาผจญโจรคนนอกทวีป เมื่อพิจารณาปัจจัยดังกล่าวทำให้ทราบได้ว่า กลุ่มที่เดินทางมาแสวงหาโชคผากในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือแม้แต่ในสยาม ทำให้ผู้เชี่ยวชาญในการผลิตอาวุธสงคราม เป็นแต่เพียงคนที่มีความรู้เพียงเล็กน้อยที่สามารถนำความรู้้นมาประยุกต์ใช้ได้ ทั้งนี้ เทคโนโลยีการเดินเรือและเทคโนโลยีในการผลิตอาวุธสงครามถือเป็นความลับที่ไม่อาจจะแพร่พรายได้ ราชสำนักโปรตุเกสได้สั่งห้ามไม่ให้ถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิตและการใช้อาวุธปืนให้กับชาวพื้นเมือง เพราะถือเป็นเรื่องความมั่นคง ด้วยเหตุนี้ ราชสำนักต่าง ๆ จึงนำเข้าอาวุธยุทธโปกรณ์จากต่างชาติเป็นหลัก ส่วนกลุ่มที่ถ่ายทอดเทคโนโลยีจึงไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญ ขาดทักษะในการผลิตอาวุธที่มีประสิทธิภาพ ถึงกระนั้น โปรตุเกสได้มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงการรบในภูมิภาคนี้

การสร้างป้อม กำแพงเมือง และสถาปัตยกรรม

เมื่อโปรตุเกสได้เดินทางมายังมาลาบาร์ของอินเดีย โปรตุเกสต้องการสร้างความมั่นคงในการค้าและควบคุมเส้นการค้าเครื่องเทศ เดอ อัลบูแควร์เกอ อุปราชโปรตุเกสคนที่ 2 มีนโยบายว่า ในขณะนั้นโปรตุเกสยังมีกองกำลังน้อยมากไม่สามารถปราบพวกพ่อค้าอาหรับที่ควบคุมอำนาจการค้าในอินเดีย การที่โปรตุเกสจะขยายอิทธิพลทางการค้าในภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ นั้น จำเป็นต้องเข้ายึดดินแดนที่มีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์และเป็นทำเลที่เหมาะสมในการควบคุมการค้า เมืองใดที่เป็นมิตรจะสร้างตั้งโรงสินค้าหรือสถานการค้า ส่วนเมืองที่เป็นปฏิปักษ์จะสร้างเมืองป้อมเพื่อป้องกันตนเอง ยกตัวอย่าง เมืองกัว (Goa) โปรตุเกสได้สร้างสถานการค้าและตั้งสำนักงานอุปราชโปรตุเกสประจำเอเชีย จัดให้มีกองทหารขนาดใหญ่ เพื่อตั้งถิ่นฐานที่มั่นคง จากนั้นก่อสร้างโบสถ์และสร้างสาธารณสถานต่าง ๆ เมืองกัวจึงเป็นเมืองแรกที่กลายเป็นเมืองโปรตุเกส

เมืองสำคัญลำดับต่อมาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่โปรตุเกสเห็นว่าเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมสินค้าเครื่องเทศในภูมิภาคเอเชีย คือ มะละกา แต่เมื่อมีการเจรจาเพื่อทำการค้ากับมะละกาแล้ว โปรตุเกสไม่ได้รับความร่วมมือจากสุลต่านมาร์มุต จนเกิดการทำสงครามขึ้น เมื่อโปรตุเกสได้รับชัยชนะ ใน พ.ศ. 2054 โปรตุเกสได้สร้างป้อม อา ฟาโมซา (A Famosa) จากนั้นได้สร้างกำแพงล้อมรอบเมืองเก่าของพวกมลายู โดยใช้หินมาเป็นวัสดุเพื่อป้องกันการโจมตีจากปืนใหญ่ ภายในป้อมปราการนี้ โปรตุเกสยังสร้างสถานที่ราชการ โบสถ์คริสต์ ตั้งชุมชน

โปรตุเกสขึ้น [20] เมืองมะละกาที่โปรตุเกสยึดครองและมีการสร้างกำแพงล้อมรอบจึงเรียกว่า “เมืองป้อม” ซึ่งแตกต่างจากการสร้างสถานการศาสนามิมีการสร้างปราการที่มั่นคงเพื่อป้องกัน การรุกรานจากศัตรู

สำหรับโปรตุเกสนั้น การเข้ามาดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตกับอาณาจักรในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานการเอื้อผลประโยชน์ทางการค้า มีสินค้าที่เป็นที่ต้องการ ความอุดมสมบูรณ์เรื่องอาหาร และสามารถเกื้อหนุนอำนาจทางการค้าและการรบทางทะเล แก่โปรตุเกสได้ สยามเป็นหนึ่งในเมืองท่าค้าขายที่โปรตุเกสสนใจที่จะดำเนินความสัมพันธ์ ทางการทูตด้วย เนื่องจากสยามมีเมืองท่าทางด้านตะวันตกฝั่งทะเลอันดามันอันจะเชื่อมโยง ไปสู่การทำการค้ากับปะโค และอินเดีย คือ เมืองตะนาวศรี จังซีลอน (ภูเก็ต) ตรัง และไทรบุรี ส่วนเมืองท่าทางฝั่งตะวันออกฝั่งอ่าวไทย เช่น ปัตตานี นครศรีธรรมราช เพชรบุรี และ ปราณบุรี

การอธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงในเรื่องการสร้างป้อม กำแพงเมืองของกรุงศรีอยุธยา นั้น เมื่อศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ พบว่า เดิมนั้นยังไม่มีการใช้วัสดุอย่างอิฐเพื่อสร้างความ แข็งแรงแก่กำแพงรอบพระนคร เป็นแต่เพียงเชิงดิน ใช้ชุดดินทางริมน้ำกับข้างในชั้นถมคูที่ ขุดเอาดินขึ้นทางข้างในกำแพง กำแพงอิฐจะมาก่อนต่อภายหลัง เพราะรากกำแพงอิฐที่พบ อยู่บนเชิงเทินดิน สูงกว่าระดับดินธรรมดา ตั้งแต่หัวหนึ่งศอก ตัวเชิงดินที่เป็นพื้น ตั้งกำแพง กว้างอย่างน้อยราว 8 วา กำแพงหนา 2 วาเศษ ก่ออิฐ 2 ข้างไว้ช่องกลางถมดินกับอิฐหัก ส่วนสูงตั้งแต่เชิงกำแพงถึงปลายใบเสมา คำนวณบางแห่งถ้าในที่ตั้งคงจะราว 3 วา ถ้าที่สูง คงราว 10 ศอกเศษ ส่วนแนวกำแพงพระนคร วัดได้ 310 เส้น ในเมืองวัดตามกว้างในที่คอดได้ 40 เส้น ตามยาวได้ 98 เส้น [10] บ้างก็กล่าวว่า กรุงศรีอยุธยา เมืองหลวงแห่งราชอาณาจักร สยาม ตั้งอยู่บนเกาะเล็ก ๆ พื้นที่โดยรอบเป็นที่ราบมีกำแพงก่อด้วยอิฐหนาล้อมรอบ วัดโดย รอบได้ประมาณ 2 ไมล์ฮอลันดา [11]

ส่วนการสร้างป้อมนั้น ยังไม่มีปรากฏว่ามีการสร้างป้อมค่ายก่อนการเข้ามาของ โปรตุเกส เดอ ลา ลูแบร์ ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า “ราชอาณาจักรสยามนั้นมีความมั่นคงพอ โดยมีป่าไม้เป็นดงขัฎฐยากที่จะเข้าถึงโดยง่าย และมีแม่น้ำลำคลองหลายสายตัดกันแล้วยัง แลมน้ำท่วมเสียปีละ 6 เดือนอีกด้วย เหตุฉะนั้น ชาวสยามจึงมิได้มีป้อมปราการอันมั่นคง แข็งแรงนักมาจนกระทั่งบัดนี้ ... ป้อมปราการเท่าที่มีอยู่นั้นเห็นจะทานกำลังทหารของเรา (ฝรั่งเศส) บุกแต่ในยกแรกก็มิไหวเสียแล้ว นอกจากนั้นก็มีป้อมเล็ก ๆ และเลวเสียอีกด้วย เพราะชาวสยามต้องการให้เป็นเช่นนั้น แม้กระนั้นก็ยังจำเป็นต้องใช้ความชำนาญของ

ชาวยุโรปเป็นผู้วางแบบแปลนแผนผังให้อยู่” [8]

ความเปลี่ยนแปลงเรื่องการสร้างป้อม กำแพงเมืองนั้น ปรากฏในบันทึกการเดินทางของ เมเนตส ปินโด กล่าวว่า ภายหลังจากสมเด็จพระชัยราชาธิราชทรงรบชนะเชียงใหม่ สิ่งแรกที่ทรงกระทำ คือ เร่งทำป้อมปราการของเมือง และสิ่งอื่น ๆ ที่เห็นว่าจำเป็นสำหรับ เสถียรภาพความปลอดภัย [4] สะท้อนให้เห็นว่า การนำอาวุธสงครามที่มีประสิทธิภาพจาก ตะวันตกมาใช้ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่งผลต่อวิถีคิดในการสร้างป้อมปราการ และกำแพงเมืองที่แข็งแรงยิ่งขึ้นแทนปราการธรรมชาติ กษัตริย์กรุงศรีอยุธยาที่มองเห็น ความสำคัญในการปรับปรุงป้อมปราการ กำแพงพระนครให้มีความมั่นคง แข็งแรง คือ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ “ครั้งนั้นแรกให้ก่อกำแพงพระนครศรีอยุธยา” [12] ต่อมาสมเด็จพระมหาธรรมราชา ตรัสให้เหลือกำแพงรอบ พระนครลงไปตั้งถึงริมแม่น้ำแล้ว ให้ตกแต่ง ป้อมหัวรบชายเขื่อนรอบพระนครแล้ว ให้ขุดคูในด้านชื่อพระนครทางซ้ายตะวันออกให้กว้าง กว่าคูเก่า แล้วให้ตกแต่งการที่จะป้องกันราชศัตรูนั้นเป็นมั่นคง [13]

ส่วนป้อมตามกำแพงเมืองพระนครศรีอยุธยานั้น ดำเนินการบูรณะว่า ตามแนว กำแพงเมืองมีป้อมรอบพระนครที่ตรวจพบมี 16 ป้อม ถ้าป้อมนั้นอยู่ในที่สำคัญ เช่น ตรง แม่น้ำหรือทางร่วมจะเป็นป้อมใหญ่ก่อสร้างอย่างแข็งแรง ป้อมที่พอจะเห็นหลักฐานได้ 2 แห่ง คือ ป้อมเพชร ป้อมใหญ่สำหรับป้องกันข้าศึกที่จะเข้ามาทางตอนใต้ของพระนคร บริเวณ บางกะจะอันเป็นจุดที่แม่น้ำเจ้าพระยาและป่าสักมาบรรจบกัน ตรงข้ามกับวัดพนัญเชิง อีกป้อมที่ปรากฏหลักฐานชัดเจน คือ ป้อมริมประตูข้าวเปลือก เป็นป้อมคู่ตั้งอยู่ 2 ฟากคลอง ขนาดเล็กกว่าป้อมเพชร [10]

ภาพที่ 2 ป้อมเพชร ถ่ายภาพ เมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2557

อย่างไรก็ตาม จากการสืบค้นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ไม่อาจสรุปได้ว่า การก่อสร้างป้อมปราการ กำแพงเมือง เป็นการดำเนินการโดยชาวโปรตุเกส หรือ รับการถ่ายทอดโครงสร้างการสร้างป้อมค่ายจากชาวโปรตุเกส แต่เชื่อว่า ได้รับแรงบันดาลใจการสร้างกำแพงเมืองให้แข็งแรงจากโปรตุเกส เนื่องจากวิทยาการสงครามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สูงขึ้น ทำให้ปราการธรรมชาติอย่างน้ำหลาก หรือ เชิงเนินดิน ไม่อาจปกป้องพระนครจากอริราชศัตรูที่มีศักยภาพในการสงครามได้ ส่วนการสร้างป้อมนั้น เนื่องจากมีทหารอาสาโปรตุเกสเข้ามารับใช้ราชสำนักสยามเป็นชาติแรก ได้ถ่ายทอดวิทยาการการสร้างอาวุธสงคราม พร้อมกับการสร้างป้อมค่ายให้สูง เพื่อสอดส่องดูแลความปลอดภัยและวางปืนใหญ่ให้ยิงได้ระยะไกล หากเกิดสงครามขึ้น ทั้งยังมีข้อสังเกตว่า การสร้างกำแพงพระนครให้แข็งแรงนั้นแพร่หลายไปทั่วภายหลังจากการเข้ามาของโปรตุเกส ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 20-21 เมืองต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและจำเป็นต้องป้อมกันการโจมตีทางเรือจากพายุยุโรป สำหรับอยุธยาได้สร้างกำแพงเมืองใน พ.ศ. 2093 [6] ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ สอดคล้องกับข้อมูลพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ ได้กล่าวถึงการสร้างกำแพงพระนคร ความว่า “ศักราช 911 รัชกาลศก (พ.ศ. 2092) ... ครั้งนั้นแรกให้ก่อกำแพงพระนครศรีอยุธยา” [11]

การที่ชาวตะวันตกเดินทางมายังกรุงศรีอยุธยาจำนวนมาก ทำให้เกิดการสร้างรูปแบบการวางกำแพงพระนครที่มีความร่วมสมัยทัดเทียมกับเมืองที่อยู่ในภูมิภาคตะวันตกที่กรุงศรีอยุธยาได้ดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้าและการทูตด้วย ดังจะเห็นว่า สยามได้ส่งคณะทูตไปยังมะละกาเพื่อเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับโปรตุเกส ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ใน ค.ศ. 2151 รัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ได้มีการส่งทูตไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับฮอลันดา ณ กรุงเฮกและส่งราชทูตที่มีพระวิสุทธิสุนทร (โกษาปาน) ไปราชสำนักพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ณ กรุงปารีส ใน พ.ศ. 2229 ด้วยเหตุนี้ สยามคงได้เห็นเมืองของชาวตะวันตกว่ามีการจัดการสาธารณูปโภค หรือ การสร้างเมืองที่มั่นคงปลอดภัยได้อย่างไร

ส่วนสถาปัตยกรรมที่ได้แรงบันดาลใจหรือได้รับอิทธิพลโปรตุเกสที่หลงเหลือในปัจจุบันอย่างโดดเด่นที่สุด คือ รูปแบบสถาปัตยกรรมที่มหาชนรับรู้โดยทั่วไปว่า “สถาปัตยกรรมชิโนโปรตุกีส (Chino-Portuguese Architecture)” ซึ่งโดดเด่นมากในบริเวณเมืองเก่าจังหวัดภูเก็ต หรือ เมืองจังก์ลอน (Juncalom) ชื่อเดิมของเกาะกลางหรือภูเก็ตในอดีต การเป็นเมืองท่าและแหล่งผลิตดีบุกที่สำคัญส่งผลให้มีการอพยพผู้คนเข้ามาประกอบอาชีพและตั้งหลักแหล่งที่ภูเก็ตจำนวนมาก โดยเฉพาะชาวจีนฮกเกี้ยน ชาวมลายู ได้แก่ ปีนังและ

ตุมาลิก (สิงคโปร์) จนเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต สร้างอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมอันรวบรวมความหลากหลายอย่างลงตัว

ลักษณะสถาปัตยกรรมชิโนโปรตุกีสเป็นรูปแบบการผสมผสานลักษณะสถาปัตยกรรมโปรตุเกสกับจีน ชาวโปรตุเกสได้มาตั้งรกรากและถ่ายทอดสถาปัตยกรรมแก่ชนพื้นเมือง จนเกิดการผสมผสานทางสถาปัตยกรรม การก่อสร้างอาคาร มีการลงรายละเอียดสถาปัตยกรรมตามความเชื่อของชาวจีนในการตกแต่งลวดลายและสัญลักษณ์ อย่างไรก็ตาม ลักษณะดังกล่าวเรียกว่า “สถาปัตยกรรมแบบ Eclectic Style” ที่มีการผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมที่นำเข้ามาจากดินแดนอื่นผสมผสานกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจนกลายเป็นสถาปัตยกรรมที่ลงตัว กลายเป็นเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมท่ามกลางความแตกต่างทางเชื้อชาติ ในเอเชียพบลักษณะสถาปัตยกรรมแบบนี้ใน ประเทศมาเลเซีย คือ เมืองมะละกา และเมืองปีนัง (George Town) ประเทศสิงคโปร์ ประเทศไทย (ภูเก็ต ระนอง ตะกั่วป่า และตรัง) และเมืองมาเก๊า ประเทศจีน

วิถีชีวิตและวัฒนธรรม

เมื่อชาวโปรตุเกสได้รับพระราชทานที่ดินจากสมเด็จพระชัยราชาธิราช พ.ศ. 2183 แล้วชาวโปรตุเกสได้ตั้งชุมชน สร้างโบสถ์คริสต์เพื่อประกอบศาสนกิจ การตั้งหลักแห่งในกรุงศรีอยุธยาอย่างยาวนานส่งผลให้มีการผสมกลมกลืนชาติพันธุ์ ทั้งนี้เมื่อพิจารณากลุ่มคนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ประกอบอาชีพในกรุงศรีอยุธยานั้นโดยมากมักเป็นนักเผชิญโชค ขาวยัฉกรรจ์ บ้างก็เป็นตัวแทนทางการค้าราชสำนัก ผู้ประกอบการค้าเอกชน นักบวช กะลาสีเรือ เสมียน ผู้คัดลอกสำเนา และทหารสามัญ การเดินทางมายังภูมิภาคตะวันออกด้วยระยะทางที่ห่างไกล เสี่ยงภัย และมีค่าใช้จ่ายที่สูง ทำให้กลุ่มที่เป็นเจ้าหน้าที่ชั้นสูงเท่านั้นที่สามารถนำสตรียุโรปมายังเอเชียได้ ส่วนกลุ่มที่มีรายได้น้อยไม่สามารถนำสตรียุโรปมาได้ อยู่ร่วมได้ ขาวยัฉกรรจ์เหล่านี้จึงสมรสกับสตรีพื้นเมืองเพื่ออำนวยความสะดวกแก่การค้ากับคนพื้นเมือง

ชาวโปรตุเกสที่สมรสกับสตรีพื้นเมืองจะได้รับอนุญาตให้ลาออกจากราชการไปเป็น “คาซาโด” หรือ “คนที่แต่งงานแล้ว” ส่วนมากคาซาโดจะประกอบอาชีพค้าขายตามเมืองท่าต่าง ๆ และสร้างเครือข่ายทางการค้า สร้างชุมชนคาทอลิกที่เอื้อต่อการเผยแพร่ศาสนา คาซาโดจะเข้าไปคลุกคลีกับชนพื้นเมือง ผ่านภรรยาที่เป็นสตรีพื้นเมือง บุตรหลานของคาซาโดจะ

เป็นลูกครึ่งหรือลูกผสมจะเรียนรู้เรื่องภาษาและวัฒนธรรมทั้งของบิดาและมารดา กลายเป็นกลุ่มที่มีทักษะทางภาษา คอยอำนวยความสะดวกทางการค้าแก่โปรตุเกส ชาวโปรตุเกสเหล่านี้อาศัยอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาเป็นเวลาช้านานจนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยา ส่วนใหญ่ได้อพยพไปอยู่ที่กรุงธนบุรีและกรุงเทพมหานคร บางส่วนเมื่อเหตุการณ์ที่กรุงศรีอยุธยาสงบลงได้อพยพกลับมาอาศัยอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาและสืบเชื้อสายชาวโปรตุเกสต่อมาจนถึงปัจจุบัน ชาวโปรตุเกสในพระนครศรีอยุธยายังคงอาศัยอยู่บริเวณหมู่บ้านโปรตุเกสอันเป็นที่ดินที่ได้รับพระราชทานมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ยกตัวอย่างเช่น นายโกศล ธีราจิต เกิดเมื่อ พ.ศ. 2476 ปัจจุบันอายุ 81 ปี ลูกหลานชาวโปรตุเกส ตั้งบ้านเรือนติดกับโบสถ์คณะโดมินิกัน หรือ หมู่บ้านโปรตุเกสในปัจจุบัน กลุ่มเชื้อสายโปรตุเกสที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้มีประมาณ 10 หลังคาเรือน นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ปัจจุบันบริเวณนี้ คือ หมู่ 1 ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เนื่องจากโปรตุเกสเป็นตะวันตกชาติแรกที่เข้ามายังภูมิภาคตะวันออก ทั้งยังสร้างเครือข่ายทางการค้าด้วยการสมรสกับสตรีพื้นเมืองจนเกิดลูกผสมซึ่งกลายเป็นกลุ่มที่มีทักษะในการสื่อสารและตัวกลางทางวัฒนธรรมระหว่างภูมิภาคตะวันตกกับตะวันออก ส่งผลให้ภาษากลางที่ใช้ในการสื่อสารกับตะวันตกในสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ ภาษาโปรตุเกส แต่เป็นลักษณะภาษาโปรตุเกสแบบพื้นเมือง (pidgin) ในลักษณะที่เรียกว่า อินโด-โปรตุเกส (Indo-Portuguese) [14] โปรตุเกสได้เข้าไปตั้งถิ่นฐานบริเวณคาบสมุทรมลายู กลุ่มเกาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้รูปแบบภาษาโปรตุเกสมีลักษณะพื้นเมือง ทั้งยังมีอิทธิพลของภาษามลายูเป็นภาษากลางในการสื่อสารด้วย ภาษาโปรตุเกสกลายเป็นภาษากลางในการติดต่อสื่อสารระหว่างชาวพื้นเมืองกับตะวันตกร่วม 200 ปี ก่อนถูกแทนที่ด้วยภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 23 ปัจจุบันคำโปรตุเกสหลายคำยังอยู่ในภาษาไทย เช่น สบู่ (sabun) [15] คำว่า “ปิง” ซึ่งแปลว่า ขนมหึง กลายเป็นคำในภาษาไทย [16]

นอกจากนี้ อาหารหวาน มรดกโปรตุเกสที่ได้รับการส่งผ่านมาจากสมัยกรุงศรีอยุธยายังกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอาหารของสยามที่เผยแพร่ คือ มารี ปินยา เดอ กิมา (Marie Pihna de Guimar) หรือท้าวทองกีบม้า ลูกครึ่งโปรตุเกส-ญี่ปุ่น ได้เผยแพร่ตำรับฟอยทองจากขนมโปรตุเกส ฟิอูซ เดอ ออโวล ไรซ์ (Fios de Ovos Reais) [17] ขนมฝรั่งซึ่งแปลงมาจาก Sponge Cake ยังมีมาถึงปัจจุบัน หรือที่เรียกว่า “ขนมฝรั่งกุฎีจีน” บริเวณที่บุตรหลานโปรตุเกสอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร การเข้ามาของโปรตุเกสยังก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเรื่องอาหารการกิน เกิดการเคลื่อนย้าย

พืช ผัก ผลไม้ ระหว่างยุโรปกับเอเชีย พืชที่คุ้นเคยอย่าง มะเขือเทศ กาแฟ พริก มะละกอฝรั่ง สับปะรด น้อยหน่า ส้ม ล้วนเป็นพืชที่นำเข้าโดยชาวโปรตุเกส [15] หากไม่มีการติดต่อกับโปรตุเกสสยามคงไม่เกิดการประยุกต์เกี่ยวกับอาหารการกินอย่างหลากหลาย จนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่มีการผสมผสานระหว่างพืชนำเข้ากับอาหารพื้นถิ่น ยกตัวอย่างเช่น ส้มตำ อาหารไทยขึ้นชื่อที่เป็นที่รู้จักระดับโลก การปรุงอาหารชนิดนี้ต่างรับรู้กันดีว่าเป็นอาหารที่ขึ้นชื่อจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่รู้จักในนาม “ส้มตำ” โดยใช้ตำปาลำเป็นส่วนผสมสำคัญในการปรุงอาหารชนิดนี้ มีการใช้มะเขือเทศ พริก ล้วนแต่เป็นพืชนำเข้าโดยโปรตุเกส ประเทศไทยคงไม่มีอาหารยอดนิยมชนิดนี้

สำหรับดนตรีโปรตุเกสในสยาม เนื่องจากโปรตุเกสนักคริสต์ศาสนามาเผยแผ่ในสยามจะมีครรลองที่เคยปฏิบัติมาแต่ครั้งอยู่ยุโรป นั่นคือ การเฉลิมฉลองตามพิธีกรรมสำคัญทางศาสนา และวันสำคัญของราชวงศ์ งานฉลองจะเริ่มต้นด้วยการสวดมนต์ รับศีลจากบาทหลวง ตามด้วยการเลี้ยงอาหาร การแสดงประกอบดนตรี การเต้นรำและงานรื่นเริง กล่าวกันว่าชาวสยามนิยมการร้องรำทำเพลง ชาวสยามโปรดปรานเครื่องดนตรีตะวันตก เช่น ออร์แกน กลองแตร และขลุ่ย เครื่องประกอบดนตรีในการสอนศาสนา ในส่วนของเครื่องสืออย่างไวโอลิน ถูกนำมาใช้ในบทเพลงพื้นเมือง พร้อมท่วงทำนองที่ได้รับอิทธิพลจากโปรตุเกส นำมาประยุกต์เป็นนาฏศิลป์ดนตรีพื้นถิ่นสยาม คือ “ร้องเงี้ยว” ซึ่งเป็นการละเล่นที่แพร่หลายในคาบสมุทรมาลายูและได้รับการอนุรักษ์ไว้ในชุมชนภาคใต้โดยเฉพาะที่จังหวัดปัตตานี [9]

การที่สยามกับโปรตุเกสดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้า การทูต ระหว่างกันมากกว่า 5 ศตวรรษ เกิดการตั้งถิ่นฐาน การเผยแผ่ศาสนา และส่งมอบมรดกทางวัฒนธรรมแก่สยาม ดังที่อธิบายไปแล้วข้างต้น สิ่งที่ปรากฏในปัจจุบันได้กลายเป็นวัฒนธรรมร่วมหรือวัฒนธรรมของสยาม อีกประการหนึ่งสิ่งที่โปรตุเกสได้มอบมรดกไว้ให้แล้วสยามได้นำมาปรับเข้ากับวัฒนธรรมของตน หรือ นำเอาสิ่งที่สยามเห็นว่าเป็นประโยชน์มารังสรรค์จนกลายเป็นเอกลักษณ์นั้น สะท้อนให้เห็นว่า สยามเป็นกลุ่มชนที่เปิดรับวัฒนธรรมอื่นมาประยุกต์ให้เข้ากับวัฒนธรรมของตนอย่างสร้างสรรค์

สรุป

เมื่อโปรตุเกสเดินทางมายังภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้เป็นหนึ่ง在地แดนที่โปรตุเกสให้ความสนใจมาเจริญสัมพันธไมตรี เพื่อทำการค้าและเผยแผ่ศาสนา ด้วยสภาพพื้นที่ตั้งระหว่างสองฝั่งสมุทร อีกทั้งเครือข่ายการค้าทั้งภาคพื้นทวีปและภาคพื้นสมุทร เกื้อหนุนให้กรุงศรีอยุธยาบังคับทางเศรษฐกิจ กลายเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารตั้งถิ่นฐานในกรุงศรีอยุธยา ส่งผลให้มีการส่งผ่านความรู้ เทคโนโลยีและวัฒนธรรมแก่สยาม โปรตุเกสถือเป็นชาวตะวันตกชาติแรกที่แล่นเรือมายังภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยเทคโนโลยีการเดินเรือ ความรู้ทางด้านภูมิศาสตร์และแผนที่ ชาวโปรตุเกสจึงบันทึกสภาพภูมิศาสตร์ยังบริเวณตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อมีการติดต่อกับสยามได้บันทึกเรื่องราวของสยาม การพรรณาสภาพภูมิศาสตร์ อาณาเขตผ่านการเขียนแผนที่ การตั้งรกรากในสยามเป็นเวลานาน ทำให้เกิดการตั้งชุมชน สร้างโบสถ์กลายเป็นโบราณสถานสำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

โปรตุเกสยังสร้างเมืองป้อมในเมืองอันเป็นที่ตั้งของสถานีการค้า ดังเช่น เมืองกัวมะละกา กลายเป็นแรงบันดาลใจแก่สยามในการสร้างกำแพงเมืองที่แข็งแกร่งก่อด้วยอิฐ การสร้างป้อมป้องกันพระนคร และยังส่งผ่านรูปแบบสถาปัตยกรรม “Eclectic Style” หรือสถาปัตยกรรมชิโนโปรตุเกส อันเป็นลักษณะเฉพาะระหว่างโปรตุเกสกับจีน และยังปรากฏให้เห็นในจังหวัดภูเก็ตและอีกหลายแห่งในบริเวณภาคใต้ของประเทศไทย ในด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม การอพยพของชาวโปรตุเกสก่อให้เกิดการแต่งงาน สืบเชื้อสายต่อกันมา แม้ในปัจจุบันกลุ่มชนเชื้อสายโปรตุเกสก็ยังคงอยู่ในพื้นที่ตั้งหมู่บ้านโปรตุเกสและยังนับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก ชาวโปรตุเกสยังส่งผ่านมรดกทางภาษา อาหาร พิธีกรรมที่กลายเป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของการประกอบอาหาร นอกจากนี้ยังมอมรดกในการปรุงอาหารหวาน ดังอาหารตระกูลทอง และการขับร้องดนตรีอย่างร้องเงี้ยวอันมีไวโอลินเครื่องดนตรีที่นำมาผสมผสานกับดนตรีพื้นเมืองอย่างลงตัว สิ่งที่กล่าวมาในข้างต้น ถือเป็น การส่งผ่านมรดกจากโปรตุเกส ณ ปัจจุบันได้ผสมผสานกลายเป็นเอกลักษณ์ของไทยที่สะท้อนว่าในอดีตโปรตุเกส-สยามได้ดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันอย่างยาวนานกว่า 5 ศตวรรษ

เอกสารอ้างอิง

- [1] วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ. (2553). 100 เอกสารสำคัญ : สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 3. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณการพิมพ์.
- [2] กรมศิลปากร. (2548). รวมผลงานแปลเรื่องบันทึกการเดินทางของเมนเดส ปินโต. กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.
- [3] ชาวนิธิ เกษตรศิริ, บรรณาธิการ. (2555). ประมวลแผนที่ : ประวัติศาสตร์-ภูมิศาสตร์-การเมืองกับลัทธิอาณานิคมในอาเซียน-อุษาคเนย์. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทยและมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- [4] ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช. (2557). กรุงศรีอยุธยาในแผนที่ฝรั่ง. กรุงเทพฯ : มติชน.
- [5] ไกรฤกษ์ นานา. (2553). 500 ปี สายสัมพันธ์สองแผ่นดิน ไทย-โปรตุเกส. กรุงเทพฯ : มติชน.
- [6] แอนโทนี, ริด. (2548). เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยุคการค้า ค.ศ. 1450-1680 เล่มสอง การขยายตัวและวิกฤตการณ์. เชียงใหม่ : ซิลค์เวอร์ม.
- [7] เพ็ญศรี กาญจน์มัย. (2533). ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้. กรุงเทพฯ : รุ่งวัฒนาการพิมพ์.
- [8] ลาลูแบร์, เดอ, สันต์ ท. โกมลบุตร แปล. (2552). จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม. นนทบุรี : ศรีปัญญา.
- [9] นิโคลาส ทาร์ลิง. (2552). ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ฉบับเคมบริดจ์ เล่ม 2. กรุงเทพฯ : ปรีณโอโซน.
- [10] ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 37 (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 63 (ต่อ)) เรื่องกรุงเก่า. (2512). พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา.
- [11] ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 1. (2542). กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- [12] หลวงประเสริฐอักษรนิติ. (2544). พระราชพงศาวดารกรุงเก่า. กรุงเทพฯ : แสงดาว.
- [13] ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 38 (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 64) พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). (2512). พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา.
- [14] A.J.R. Russell-Wood. (1992). The Portuguese Empire 1415-1808 A World On The Move. England : Carcanet Press Limited.

- [15] ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณาธิการ. (2556). เอกสารสรุปการสัมมนาวิชาการ 500 ปี ความสัมพันธ์สยามประเทศไทยกับโปรตุเกสและชาติตะวันตกในอุษาคเนย์ 2054-2554. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทยและมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- [16] ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา. (2553). พระนครศรีอยุธยา : ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์.
- [17] ปรีดี พิศุกภูมิวิถิ. (2553). กระดานทองสองแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : มติชน.
- [18] โกลาส์ แชร်แวงส, สันต์ ท. โกมลบุตร, แปล. (2550). ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม (ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช). นนทบุรี : ศรีปัญญา.
- [19] ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์. (2527). เอกสารทางวิชาการ ฉบับย่อ ลำเภากษัตริย์สุลัยมาน The Ship of Sulaimān. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- [20] ศิวาวัฒน์ ชัยเชาว. (2554). การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของโปรตุเกสและฮอลันดา ในมละกา คริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง 17. สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร.